
Informe sobre l'Albufera i els seus valors naturals i patrimonials

Autor: Comissió de Llegat Cultural

Coordinadors: Manuel Sanchis-Guarner, Vicent Àlvarez Rubio i Ricard Bellveser

Icardo

Aprovació: Ple de 23 de febrer de 2009

Introducció

Fa anys que el Consell Valencià de Cultura es preocupa per l'estat de l'Albufera de València i els seus voltants, conjunt conegut actualment com el Parc Natural de l'Albufera, la progressiva degradació del qual pareixia, fins fa ben poc, inevitable i conduent a la desaparició física de tot l'ecosistema. Fruits d'eixa preocupació han estat un "Informe sobre el llac de l'Albufera" de 2005 i la visita institucional de juny del 2008, acompanyats pel director del Parc Natural, Sr. Segarra, i els seus col·laboradors. També en gener del 2009 el Sr. Segarra i el Sr. García González van visitar el Consell Valencià de Cultura, al qual van aportar i explicar extensament documentació actualitzada sobre el parc natural i sobre un mètode de neteja del fons de l'Albufera.

Consideracions

No és la intenció d'este informe repetir coses que ja s'han dit en informes anteriors del Consell Valencià de Cultura, la relectura dels quals recomanem. No ens estendrem, doncs, en consideracions sobre la història de l'Albufera, essencial per a comprendre el seu estat actual, ni sobre la seua flora i la seua fauna amenaçades, ni sobre els aterraments, ni sobre les barbaritats urbanístiques que s'ha fet en el seu entorn, bàsicament en els anys 70-80 del segle passat. Afortunadament, en l'actualitat, que la zona siga considerada "Lloc Ramsar", que siga Parc Natural i que tinga uns gestors competents, n'ha frenat el deteriorament. L'important, ara, és conduir bé el seu camí cap al futur.

Cal tenir, a més, en compte que estem parlant d'un lloc singular, únic en el món, el tercer d'Espanya en quantitat d'hibernació d'aus de temporada i que suscita l'interés de múltiples investigadors.

Situació i problemes actuals

Segons les paraules del Sr. Segarra, la situació actual pot definir-se com la fase en què "la deterioració s'ha detingut i comença la recuperació". S'ha arribat ací per les següents actuacions:

- L'actuació bàsica ha estat la construcció d'una xarxa de depuradores al voltant de l'Albufera, per al tractament de les aigües residuals, urbanes i industrials, que s'aboquen al llac des del seu entorn i que han estat fins ara les responsables que tot el llac, la profunditat mitjana del qual és d'un metre, tinga un sediment molt tòxic d'un gruix d'un a dos metres. Esta xarxa inclou les depuradores de Pinedo, Sueca, l'Albufera Sud, Alzira, Algemesí, etc.
- La recuperació d'alguna de les fonts d'aigua neta, com l'Ullal de Baldoví.
- L'actuació decidida de la patrulla del SEPRONA adscrita en exclusiva al parc natural, per al control d'abocaments il·legals, caça furtiva, etc.
- La regulació, molt encertada al nostre parer, de la navegació en el llac, que ha conduït a l'existència de clubs nàutics i a la celebració de regates de barques típiques de vela llatina.
- La millora de la relació amb els grups i les entitats ecologistes, la qual cosa facilita el treball dels gestors del parc.

Això no obstant, els principals **problemes actuals** o "punts febles" continuen sent:

- La insuficiència de la xarxa de depuradores, la qual cosa, unida a la insuficiència manifesta de punts d'aflorament d'aigua dolça neta (ullals), fa que el conjunt d'aigua que alimenta l'Albufera no tinga la qualitat òptima.
- L'atomització de la propietat del parc natural. Només el llac és de propietat pública. Els arrossars, que constitueixen quasi el 90 % de la superfície del parc, són de propietat privada, dividida en innumbrables minifundis, la qual circumstància fa quasi impossible la gestió i el control del parc.
- El fet que són diverses les administracions públiques amb competències sobre el parc, amb una coordinació difícil, si no impossible.

- El fet que qualsevol incident, per nemi que siga, relacionat amb la flora i la fauna de l'Albufera tinga un àmplia repercussió mediàtica, sempre negativa, cosa que obliga a anar amb molt de compte en les actuacions sobre el medi local.

- El fet que la pressió urbanística sobre el parc natural dels municipis que el rodegen persistisca, amb rebrots periòdics.

En qualsevol cas, hem de diferenciar els problemes del parc dels problemes del llac. Els problemes del parc i la seua gestió actualitzada poden consultar-se en l'Annex a este document denominat "Memòria de Gestió Tècnica del 2007", en el qual es detallen les actuacions en matèria de manteniment, programes d'acollida, seguiment d'avifauna, vigilància mediambiental, etc., amb un pressupost de quasi cinc milions d'euros. També recomanem l'atenta lectura d'un altre annex a este document, el denominat "Diagnòstic i caracterització del Patrimoni Cultural del Parc natural de l'Albufera", en especial les seues Conclusions, que podem, perfectament, fer també nostres.

El problema fonamental del llac és la mala qualitat de l'aigua, condicionada, d'una banda, per la qualitat de les aigües que s'hi aboquen, i per l'altra, d'una manera fonamental, per la toxicitat dels fangs que constituïxen el fons del llac. Per a millorar-la, no sols cal millorar la qualitat de les aigües que ingressen, sinó, sobretot, netejar el fons de fangs tòxics. Mentre l'Albufera tinga el fons que té, ja pot rebre l'aigua més pura del món, que es tornarà tòxica i de mala qualitat per l'alliberament de les toxines dels fangs del fons. En estes condicions, l'equilibri biològic continuarà sent precari i les mortaldats de peixos, freqüents.

Consideracions sobre els béns culturals existents al parc

Hi ha, d'una banda, els elements patrimonials considerats béns culturals, en els termes de l'article 1 de la Llei de Patrimoni Cultural, reformada per Llei de la Generalitat 5 de 2007, i d'una altra els elements més estrictament mediambientals, regulats per la Llei del patrimoni natural i de la biodiversitat. Els uns i els altres, units, formen el patrimoni cultural del parc natural en sentit ample.

Així doncs, de la informació obtinguda i de l'estudi fet se'n desprén l'existència, a més del que s'ha enunciat en els punts anteriors, d'un conjunt de béns del patrimoni cultural dividits en: a) arquitectònics, b) hidràulics, c) arqueològics, d) paleontològics i geològics, e) naturals, f) etnològics, g) historicoartístics, h) documentals i bibliogràfics.

Per una simple qüestió de mètode seguirem el mateix esquema de l'informe que figura com a annex, tot i que en l'apartat de propostes caldrà tenir present la naturalesa material o immaterial dels béns:

- Patrimoni arquitectònic; conjunt de béns materials immobles, tant singulars com agrupats. En concret, nuclis urbans, barraques, casetes d'aïnes, alqueries i altres, funerals industrials, sequers, naus, camins, indústries, esglésies.

Arquitectura hidràulica. Del detall cal destacar la manca d'una catalogació completa, i la poca protecció oficial, en particular dels ajuntaments, quedant quasi tot en mans dels usuaris. Per una altra banda, l'impacte de les urbanitzacions noves, i la decadència dels treballs agrícoles, han contribuït a la desprotecció dels elements tradicionals de valor.

El fet de competències municipals diferents encara ha agreujat la situació actual d'abandó i degradació d'esta part del patrimoni.

- Patrimoni arqueològic. El cas de les fites històriques és preocupant, ja que estan desapareixent-ne moltes.

- Patrimoni paleontològic i geològic. Queda molt a fer-hi, i no s'ha investigat de forma real.

- Patrimoni etnològic; festes, tradicions, romeries i altres manifestacions populars. En este apartat, com a resultat de les activitats agrícoles, pesqueres i altres, existeix tot un llegat immaterial de gran fragilitat i en perill de pèrdua. Tal com el Consell Valencià de Cultura ha remarcat en el seu recent informe sobre el béns immaterials, la prioritat de registrar tot este patrimoni, especialment l'oral, es més que patent.

Conclusions i recomanacions

1.- Cal controlar per complet la pressió urbanística sobre la zona del Parc Natural de l'Albufera. No ha de cedir-se als intents de modificació dels Plans d'Ordenació Urbana de cap ajuntament, amb la finalitat de mantenir, en la mesura que es puga, la zona que fa de coixí entre el Parc Natural de l'Albufera i el seu entorn

2.- Cal completar la xarxa de depuradores, a fi que l'Albufera reba només aigües netes.

3.- Simultàniament cal netejar el fons del llac. Un possible mètode, proposat per un dels compareixents, seria la destrucció bacteriana, seguida d'aspiració dels sediments tòxics, o algun altre mètode semblant. Per a dur a terme este projecte caldria tornar a sol·licitar l'ajuda de fons europeus, presentant esta vegada un projecte millor realitzat.

4.- Cal multiplicar-se les actuacions com la realitzada a l'Ullal de Baldoví, a fi de restaurar els altres ullals, ara no operatius.

5.- Cal estimular la utilització del llac per a activitats artesanals de pesca i navegació a vela llatina, amb embarcacions tradicionals. No hem d'oblidar que els únics béns que es conserven sense deteriorar-se són els que s'utilitzen.

6.- El Consell Valencià de Cultura reconeix la gestió feta per l'equip director del Parc Natural de l'Albufera i dóna suport total a la seua idea de crear un Centre d'Estudis de l'Albufera de València amb la col·laboració de les universitats valencianes.

7.- És urgent procedir a la catalogació o inventari dels conjunts de béns culturals existents, amb inclusió de la qualificació corresponent (Bé d'Interés Cultural o Bé de Rellevància Local).

En este punt, però, i fins que la catalogació es complete, el Consell Valencià de Cultura recomana prendre algunes mesures cautelars, com les que ja hem recomanat en el cas de les barraques, o la declaració exemplar d'alguns conjunt històrics i dels elements hidràulics. Igualment podrien fer-se algunes declaracions singulars, per tal de marcar una línia d'exemplaritat.

8.- Per una altra banda, pel que fa als béns immaterials, les administracions podrien incentivar-ne la investigació, en col·laboració amb les universitats, especialment la de València i la Politècnica, ja que per via d'estudis i tesis s'avançaria notablement en el seu coneixement i la seua conservació.

9- Este informe s'enviarà a la Generalitat Valenciana, a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies, als organismes rectors del Parc Natural de l'Albufera, a l'Ajuntament de València i al Ministeri corresponent del Govern d'Espanya.

ANNEXOS

- 1.- Document "Informe sobre el Llac de l'Albufera" del Consell Valencià de Cultura, de 2005, junt amb els Annexos dels professors Vicente Pedrós i Miracle Solé.
- 2.- Document "Informe sobre les zones humides valencianes" del Consell Valencià de Cultura, de 2007.
- 3.- Document "Diagnòstic i caracterització del Patrimoni Cultural del Parc natural de l'Albufera".
- 4.- Document "Memòria de Gestió Tècnica del 2007" de l'Oficina de gestió tècnica del Parc Natural de l'Albufera.
- 5.- Documentació aportada per la Confederació Hidrogràfica del Xúquer denominada "Bioremediació en sistemes aquàtics".

Informe sobre la Albufera y sus valores naturales y patrimoniales

Autor: Comisión de Legado Cultural

Coordinadores: Manuel Sanchis-Guarner, Vicent Àlvarez Rubio i Ricard Bellveser
Icardo

Aprobación: Pleno de 23 de febrero de 2009

Introducción

Hace años que el Consell Valencià de Cultura se preocupa por el estado de la Albufera de Valencia y su entorno, conjunto conocido actualmente como el Parc Natural de l'Albufera, cuya progresiva degradación parecía, hasta hace bien poco, inevitable y conducente a la desaparición física de todo el ecosistema. Frutos de esa preocupación han sido un "Informe sobre el llac de l'Albufera" de 2005 y la visita institucional de junio de 2008, acompañados por el director del Parque Natural, Sr. Segarra, y sus colaboradores. También en enero de 2009 el Sr. Segarra y el Sr. García González visitaron el Consell Valencià de Cultura, al que aportaron y explicaron extensamente documentación actualizada sobre el parque natural y sobre un método de limpieza del fondo de la Albufera.

Consideraciones

No es la intención de este informe repetir cosas que ya se han dicho en informes anteriores del Consell Valencià de Cultura, cuya relectura recomendamos. No nos extenderemos, pues, en consideraciones sobre la historia de la Albufera, esencial para comprender su estado actual, ni sobre su flora y su fauna amenazadas, ni sobre los aterramientos, ni sobre las barbaridades urbanísticas que se ha hecho en su entorno, básicamente en los años 70-80 del siglo pasado. Afortunadamente, en la actualidad, que la zona sea considerada "Lugar Ramsar", que sea Parque Natural y que tenga unos gestores competentes, ha frenado el deterioro. Lo importante, ahora, es conducir bien su camino hacia el futuro.

Hay que tener, además, en cuenta que estamos hablando de un lugar singular, único en el mundo, el tercero de España en cantidad de hibernación de aves de temporada y que suscita el interés de múltiples investigadores.

Situación y problemas actuales

Según las palabras del Sr. Segarra, la situación actual puede definirse como la fase en la que “el deterioro se ha detenido y comienza la recuperación”. Se ha llegado aquí por las siguientes actuaciones:

- La actuación básica ha sido la construcción de una red de depuradoras alrededor de la Albufera, para el tratamiento de las aguas residuales, urbanas e industriales, que se vierten al lago desde su entorno y que han sido hasta ahora las responsables de que todo el lago, cuya profundidad media es de un metro, tenga un sedimento muy tóxico de un espesor de uno a dos metros. Esta red incluye las depuradoras de Pinedo, Sueca, la Albufera Sur, Alzira, Algemesí, etc.
- La recuperación de alguna de las fuentes de agua limpia, como el Ullal de Baldoví.
- La actuación decidida de la patrulla del SEPRONA adscrita en exclusiva al parque natural, para el control de vertidos ilegales, caza furtiva, etc.
- La regulación, muy acertada a nuestro parecer, de la navegación en el lago, que ha conducido a la existencia de clubes náuticos y a la celebración de regatas de barcas típicas de vela latina.
- La mejora de la relación con los grupos y las entidades ecologistas, lo que facilita el trabajo de los gestores del parque.

Eso no obstante, los principales **problemas actuales** o “puntos débiles” continúan siendo:

- La insuficiencia de la red de depuradoras, que, unida a la insuficiencia manifiesta de puntos de afloramiento de agua dulce limpia (ullals), provoca que el conjunto de agua que alimenta a la Albufera no tenga la calidad óptima.
- La atomización de la propiedad del parque natural. Solo el lago es de propiedad pública. Los arrozales, que constituyen casi el 90 % de la superficie del parque, son de propiedad privada, dividida en innumerables minifundios, lo que vuelve casi imposible la gestión y el control del parque.
- El hecho de que son diversas las administraciones públicas con competencias sobre el parque, con una coordinación difícil, si no imposible.

- El hecho de que cualquiera incidente, por nimio que sea, relacionado con la flora y la fauna de la Albufera tenga un amplia repercusión mediática, siempre negativa, lo que obliga a ir con mucho cuidado en las actuaciones sobre el medio local.
- El hecho de que la presión urbanística sobre el parque natural de los municipios que le rodean persista, con rebrotes periódicos.

En cualquier caso, debemos diferenciar los problemas del parque de los problemas del lago. Los problemas del parque y su gestión actualizada pueden consultarse en el Anexo a este documento denominado "Memoria de Gestión Técnica de 2007", en el que se detallan las actuaciones en materia de mantenimiento, programas de acogida, seguimiento de avifauna, vigilancia medioambiental, etc., con un presupuesto de casi cinco millones de euros. También recomendamos la atenta lectura de otro anexo a este documento, el denominado "Diagnóstico y caracterización del Patrimonio Cultural del Parc Natural de l'Albufera", en especial sus Conclusiones, que podemos, perfectamente, hacer también nuestras.

El problema fundamental del lago es la mala calidad del agua, condicionada, por una parte, por la calidad de las aguas que se vierten, y por otra, de una manera fundamental, por la toxicidad de los fangos que constituyen el fondo del lago. Para mejorarla, no solo hay que mejorar la calidad de las aguas que ingresan, sino, sobre todo, limpiar el fondo de fangos tóxicos. Mientras la Albufera tenga el fondo que tiene, ya puede recibir el agua más pura del mundo, que se volverá tóxica y de mala calidad por la liberación de las toxinas de los fangos del fondo. En estas condiciones, el equilibrio biológico continuará siendo precario y las mortandades de peces, frecuentes.

Consideraciones sobre los bienes culturales existentes en el parque

Existen, por una parte, los elementos patrimoniales considerados bienes culturales, en los términos del artículo 1 de la Ley de Patrimonio Cultural, reformada por Ley de la Generalidad 5 de 2007, y por otra los elementos más estrictamente medioambientales, regulados por la Ley del patrimonio natural y de la biodiversidad. Unos y otros, unidos, forman el patrimonio cultural del parque natural en sentido amplio.

Así pues, de la información obtenida y del estudio hecho se desprende la existencia, además de lo que se ha enunciado en los puntos anteriores, de un conjunto de bienes del patrimonio cultural divididos en: a) arquitectónicos, b) hidráulicos, c) arqueológicos, d) paleontológicos y geológicos, e) naturales, f) etnológicos, g) historicoartísticos, h) documentales y bibliográficos.

Por una simple cuestión de método seguiremos el mismo esquema del informe que figura como anexo, si bien en el apartado de propuestas tendremos que tener presente la naturaleza material o inmaterial de los bienes:

- Patrimonio arquitectónico; conjunto de bienes materiales inmuebles, tanto singulares como agrupados. En concreto, núcleos urbanos, barracas, casetas de aperos, alquerías y otros, chimeneas industriales, almijares, naves, caminos, industrias, iglesias.

Arquitectura hidráulica. Del detalle hay que destacar la falta de una catalogación completa, y la poca protección oficial, en particular de los ayuntamientos, quedando casi todo en manos de los usuarios. Por otra parte, el impacto de las urbanizaciones nuevas, y la decadencia de los trabajos agrícolas, han contribuido a la desprotección de los elementos tradicionales de valor.

El hecho de competencias municipales diferentes aún ha agravado la situación actual de abandono y degradación de esta parte del patrimonio.

- Patrimonio arqueológico. El caso de los hitos históricos es preocupante, ya que están desapareciendo muchos.

- Patrimonio paleontológico y geológico. Queda mucho por hacer, y no se ha investigado de forma real.

- Patrimonio etnológico; fiestas, tradiciones, romerías y otras manifestaciones populares. En este apartado, como resultado de las actividades agrícolas, pesqueras y otros, existe todo un legado inmaterial de gran fragilidad y en peligro de pérdida. Tal como el Consell Valencià de Cultura ha remarcado en su reciente informe sobre bienes inmateriales, la prioridad de registrar todo este patrimonio, especialmente el oral, es más que patente.

Conclusiones y recomendaciones

1. Hay que controlar por completo la presión urbanística sobre la zona del Parc Natural de l'Albufera. No debe cederse a los intentos de modificación de los Planes de Ordenación Urbana de ningún ayuntamiento, con la finalidad de mantener, en lo posible, la zona que hace de tampón entre el Parc Natural de l'Albufera y su entorno

2. Hay que completar la red de depuradoras, para que la Albufera reciba solo aguas limpias.

3. Simultáneamente hay que limpiar el fondo del lago. Un posible método, propuesto por uno de los comparecientes, sería la destrucción bacteriana, seguida de aspiración de los sedimentos tóxicos, o algún otro método semejante. Para llevar a cabo este proyecto hay que volver a solicitar le ayuda de fondos europeos, presentando esta vez un proyecto mejor realizado.

4. Hay que multiplicar las actuaciones como la realizada en el Ullal de Baldoví, con el fin de restaurar los otros manantiales, ahora no operativos.

5. Hay que estimular la utilización del lago para actividades artesanales de pesca y navegación a vela latina, con embarcaciones tradicionales. No debemos olvidar que los únicos bienes que se conservan sin deteriorarse son los que se utilizan.

6. El Consell Valencià de Cultura reconoce la gestión hecha por el equipo director del Parc Natural de l'Albufera y da apoyo total a su idea de crear un Centro de Estudios de la Albufera de Valencia con la colaboración de las universidades valencianas.

7. Es urgente proceder a la catalogación o inventario de los conjuntos de bienes culturales existentes, con inclusión de la calificación correspondiente (Bien de Interés Cultural o Bien de Relevancia Local).

En este punto, sin embargo, y hasta que la catalogación se complete, el Consell Valencià de Cultura recomienda tomar algunas medidas cautelares, como las que ya hemos recomendado en el caso de las barracas, o la declaración ejemplar de algunos conjuntos históricos y de los elementos hidráulicos. Igualmente podrían hacerse algunas declaraciones singulares, para marcar una línea de ejemplaridad.

8. Por otra parte, en cuanto a los bienes inmateriales, las administraciones podrían incentivar su investigación, en colaboración con las universidades, especialmente la de Valencia y la Politécnica, ya que por vía de estudios y tesis se avanzaría notablemente en su conocimiento y su conservación.

9. Este informe se enviará a la Generalitat Valenciana, a la Federación Valenciana de Municipios y Provincias, a los organismos rectores del Parc Natural de l'Albufera, al Ayuntamiento de Valencia y al Ministerio correspondiente del Gobierno de España.

ANEXOS

1. Documento "Informe sobre el Lago de la Albufera" del Consell Valencià de Cultura, de 2005, con los Anexos de los profesores Vicente Pedrós y Miracle Solé.

2. Documento "Informe sobre las zonas húmedas valencianas" del Consell Valencià de Cultura, de 2007.
3. Documento "Diagnóstico y caracterización del Patrimonio Cultural del Parc Natural de l'Albufera".
4. Documento "Memoria de Gestión Técnica de 2007" de la Oficina de gestión técnica del Parc Natural de l'Albufera.
5. Documentación aportada por la Confederación Hidrográfica del Júcar denominada "Bioremediación en sistemas acuáticos".